

Kas autoriõigus ikka on Eesti rahvuslikes huvides?

21 aastat tagasi Autor: [Anto Veldre](#)

Esimeste osade (AM nr 2 ja 3, 2003) järel küsiti minult, kas ma ässitan rahvast seaduse vastu? Ei, ma püüan vältida tabuteemade teket. Rahvusküsimuse ning kõrgete riigiametnike punaparteilisuse kõrval on meie riigis kujunemas tabuteemaks autoriõiguse väärastunud vormidest rääkimine. Käesolev artikliseeria on arglik katse neid keerulisi probleeme siiski käsitleda, kusjuures rõhk on ametlikest erinevatel seisukohtadel.

Aastaid tagasi pakkus üks inglise firma minu tööandjale uut tarkvarasüsteemi. Presentatsioon viidi üllatusena läbi Inglise saatkonna ruumides. Usun, et ka Eesti saatkonnad välisriikides võiksid Eesti tooteid senisest enam reklaamida.

Kuivõrd riigi heaolu ja käekäik sõltuvad otseselt majandusest ja erakapitalist, on loogiline oletada, et riigiaparaadi ja erakapitali vahel on tihedad sidemed. Kui kaugele on riik nõus minema omamaise kapitali toetamisel? Kas näiteks peaks Eesti oma untsus kalatööstuse turgutamiseks Lätit ründama? Väidetakse, et just seda tüüpi kaalutlused tingisid USA kallaletungi Iraagile.

Samas, kõik erakapitali toetamise viisid ei ole nii ilmsed kui tootetutvustused saatkonnaruumides või Iraagi alistamine. On ka muid ja mitte nii läbinähtavaid viise, näiteks topelttollid. Veel saab võtta hundi looduskaitse alla või standardida kurgi mõõdud sellisteks, mis Lätis ei kasva.

Kellele on kasulikud intellektuaalset omandust käsitlevad kokkulepped? Eelkõige ikka USA-le, kus seda „omandust” enim luuakse. Mõju saavutamiseks teiste riikide (ja turgude) üle on otstarbekas kehtestada omad mängureeglid ning sobilik rahvusvaheline regulatsioon, mis seab teised riigid ja rahvad ebavõrdsesse olukorda.

Autoriõiguse puhul on tooniandvaks dokumendiks Berni konventsioon. Kui mõni riik (näiteks Eesti) ei soovi seda ratifitseerida, siis süüdistatakse teda seitsmes surmapatus ning sunnitakse koostööle muude — ennekõike majanduslike hoobadega. Minu ettepanekule TOM portaalil — muuta autoriõiguse seadust — vastas Kultuuriministeerium suhteliselt lahtise tekstiga, et Autoriõiguse seadus on Berni konventsioonist toituv püha lehm, mille lokaalsest muutmisest ei saa juttugi olla (tegelik sõnastus oli muidugi pisut neutraalsem — A.V.). Berni konventsiooniga ühinemine oli Eestile pigem majanduslikust paratamatusest tingitud sundkäik kui teadlik ning läbitunnetatud üllas eesmärk.

Eri riikidega käitatakse erinevalt. Hiinat on korduvalt ähvardatud boikotiga, kui see ei lõpeta piraattoodete valmistamist. Samas on Hiina liiga suur riik, et talle oleks võimalik midagi dikteerida. Bill Gates on öelnud, las piravad (seal Hiinas), hiljem, kui kriitiline mass saavutatud ning Windows vältimatuks muutunud, küll sunnime nad ka ostma. Nii et Hiina puhul oli tegemist plaanipäraselt elluviidava strateegiaga, tasuvustähtjaga 5–6 aastat.

Juurutamisaas Eestis

Iseenesest ei juhtu siin maailmas midagi. Paljude plaanide elluviimiseks on vaja raha, veel sagedamini aga väga palju raha.

Eestis juhivad intellektuaalse omandi rahastamist Autorite Ühing ja BSA Eesti.

Autorite Ühingu võim (nagu ma eelnevates osades selgitasin), on seotud enese sokutamisega toitumishelasse. Iseenesest on see küllalt tüüpiline röövkapitalistlik äriidee. BDG alustas äri sellega, et väitis end senistest tegijatest ausamaks ja ilusamaks, rikkus kino Sõprus direktori maine ning astus ise toitumishelasse asemele. Kinopiletite hind on seitsaadik kerkinud kordi.

BSA puhul toimus võimuletulek teisiti. Kõigepealt tehti „diil” riigiasutustega. BSA ei puutunud enam Eesti riigiasutusi ning ei rikkunud Eesti rahvusvahelist mainet, kuid riik laenas BSA-le oma repressiooniaparaati. Arusaadavatel põhjustel ei ole Eesti riik seda seni ametlikult tunnistanud.

Edasi tekitati hirmu, ebakindluse ja kahtluse õhkkond (FUD — fear, uncertainty, doubt), kutsudes inimesi ja firmasid üles öördama. Paralleelselt andis Microsoft meie suurimatele arvutimüüjatele ülisoodustusi tingimusel, et need enam arvuteid ilma Microsofti op-süsteemita ei müü.

Olukorras, kus arvutifirmad olid kolliga sõbraks saanud, müüs arvutit odavamalt endiselt see, kes Microsoftiga diili ei teinud. Siinkohal astus tegevusse BSA. Läks aega, mis läks, aga konkurendid kaebasid Henrikssoni küüru kõrval asuva, liigeduka R-arvutipoe peale. Kaasa võeti BSA konksu näsutav politsei ning esimene BSA skandaal Eestis oligi sündinud.

Hiljem asus BSA tegutsema aktiivmeetmete abil. Firmadesse saadeti kiri nõudega vabatahtlikult väljastada BSA-le loetelu firmas tarvitatavatatest programmidest. Sellise kirja saanutel oli kaks halba lahendust. Kui kirjale vastata, tulnuks tõtt rääkida (teadagi, milline oli tollal Eestis tõde). Kui kirjale mitte vastata, siis saanuks BSA-le kohe selgeks, milline on tegelik olukord firmas. Selline ongi erioperatsioonide loogika — sundida vaenlast provokatsiooni abil paljastuma.

Enamik kirju jäid ilmselt vastamata ning BSA-l üldine pilt saamata. Firmad, kus Linuxit kasutati, tundsid aga end suisa solvatuna.

On suur viga arvata, et kõik need sündmused leidsid aset juhuslikult või ühiskonna loomuliku arengu käigus. Ei, vastavaid sündmusi koordineeriti plaanipäraselt ning rahastati nende poolt, kellele autoriõiguse vahendamine töötab ülikasumeid.

Kuriteo anatoomia

Piir lubatud teo ja kuriteo vahel jookseb sealt, et kuritegu on erandjuhtum. Tegude puhul, mida harrastab pool elanikkonda, on raske

rääkida erandlikkusest. Pole ju võimalik poolt rahvastikku vangi panna, trahvida või muul viisil karistada. Kuriteoks tunnistada ning teoga võidelda saab ikkagi alles siis, kui selle sooritajate hulk on langenud alla 10% populatsioonist. Enamaks ei jagu vanglakohti ega trahvijaid.

Järgmine küsimus: kas on ikka kuritegu see, mida harrastavad kõik? Sest piraatplaatide kasutajaid ning tarkvaralitsentsidele vilistajaid on meil kindlasti üle 10%. Eesti ühiskonna mõistes pole MP3 kuulamise ja arvutiprogrammi „peale panemise” kuritegu teab kui suur. Sest „nii teevad kõik”. Paraku on väliskapitalil omad huvid ning kuniks Eesti politsei neil lühikese lõa otsas, kestavad katsed kriminaliseerida ühiskonnas suhteliselt levinud tegu.

Karistusseadustikus on kuriteod grupeeritud peatükkidesse vastavalt sellele, kelle huve need riivavad. Osa kuritegusid on nn universaalsed — nad jäävad kuritegudeks igas riigis igal ajal — nagu tapmine, vargus, röövimine ja vägistamine. Teine sort kuritegusid (peatükk 15) on suunatud võõrriigi ohjeldamisele, näiteks spionaazh. Samas, ükskõik missuguse võõrriigi ohjeldamisele. Ei tohiks olla vahet, kas spioneeritakse Läti või Hiina kasuks. Praktikas see nii ei ole: USA-l näiteks on kombeks Inglise ja Iisraeli spioonid karistamatult koju tagasi saata.

On kuritegusid, mille puhul välisriigi kasuks nuheldakse oma kodanikku. Selliste hulka kuuluvad valedollarite trükkimine, USA lipu põletamine ja Dalai-laama nime avalik nimetamine Hiina riigivisiidi ajal.

Karistusseadustiku peatükk 14 aga on erandlik selles mõttes, et on suunatud oma kodaniku mahasurumisele võõrriigi erafirma ees. Peatüki nimeks on eksitaval moel saanud „Intellektuaalse omandi vastased süüteod” (lugejal kindlasti on meeles, et valdavalt on autoriõiguse hoidjateks mitte loomingulised isikud, vaid nende seljas parasiteerivad erafirmad?).

Probleem on selles, et mitte keegi ei uuri GPL litsentsi rikkumisi (nüüd, seoses IBM–SCO kohtuasjaga siiski kuigipalju uuritakse. — toimetuse märkus), kuivõrd puudub huvigrupp ja suur raha. Küll aga uuritakse Microsofti valduses olevate litsentside rikkumisi. Miks? Sest see firma on oma loomuliku turumahu juba saavutanud ning nüüd maksab miljoneid (sh BSA Eesti ülalpidamiskulusid), et advokaatide ja repressiooniaparaadi abil oma turu ulatust kunstlikult laiendada.

Miks osa kuritegusid avastatakse ja teisi mitte? Olen veendumusel, et otsustavaks on uurijate/jälitajate kogus ja kvalifikatsioon. Mõrva puhul aetakse kõik rattad käima, pisivarguse puhul mitte. Vene ajal aeti rattad käima ka ka poliitiliste kuritegude puhul.

USA-s tõustakse tagajalgadele nn terrorismi puhul.

Siit jõuame paradoksaalsele järeldusele, et teatud kuritegude avastamine polegi majanduslikult kasulik. Kas tasub kulutada miljon krooni, et lahendada tuhandekroonist vargust? Paraku on riik üles ehitatud ilusatele deklaratsioonidele ning erinevalt haigekassast ei saa politsei kunagi öelda — sorry, selle kuriteo uurimine on kallim kui toimepandud kahju.

Kas pole naljakas olukord — kodaniku vastu suunatud kuritegude — varguste, röövimiste ja peksmiste avastamine pole majanduslikult kasulik (pole piisavalt raha ja uurijaid), samas aga tuletiskuritegude (mille karistamine sõltub vaid tõlgendusest) puhul on kohe varrukast võtta pealekaebaja, ekspert, politseipatrull ning karistust vormistav kohtunik?

Vastus on lihtne: sest on olemas rahaliselt ülivõimas huvitatud pool, kes maksab kinni kulud (eksperdid jne) ning „aitab” vaest riigiparaati tema raskete ülesannete toimetamisel. Paraku jääb paljudel märkamata, et säärane abi pole suunatud mitte riigi edasisele kindlustamisele ja meie rahva õitsengule, vaid ühe või mitme välisfirma kasumi suurendamisele. Toetamisele ja „abistamisele” kulutatakse pisut (või isegi üldse mitte, kasutades shantaaži nagu Eestis), tõusnud kasumi (või ärimaastiku sobivamaks muutumise) arvel aga võidetakse see investering mitmekordselt tagasi.

Kui vaid politsei saaks oma ülesannete lahendamiseks pangast soodsa protsendiga laenu võtta!

Miks ei ole meil vägistamisohvrite klubisid, kes spondeeriksid vägistamisjuhtumite uurimist? Sest elu pole äri. Inimapsüühikale on pahade juhtumite puhul omane pigem unustamine. Klubisse astumine ei tee rasket üleelamist olematuks. Vägistamisohvril pole ka ülearust raha, millest lisakulutusi maksta. Erafirma jaoks aga on tegu mitte kulutuste, vaid investeringuga, mis banaanivabariigi võimuorganite lahkel kaasabil kohe end tasa teenivad.

Keskajal mõisteti hobusevarguse eest karmim karistus kui inimese tapmise eest. Tühja sellest inimesest, kuid hobune oli relv, liikumisvahend ning kõike muud korruga. See, kel olid hobused ja relvad, see kontrollis riiki ja ühiskonda. Hobusevargus oli ohtlik, kuivõrd see otseselt ahistas kellegi võimet ühiskonda kontrollida.

Kaasajal on olukord pisut muutunud ning suurimaks kuriteoks on takistada rahateenimist neil, kes kontrollivad ühiskonda. Seetõttu ongi autoriõiguse eiramine suurem kuritegu kui inimese vastu käe tõstmine. Arusaamatuks jääb vaid pisi, mil moel on Eesti riigiparaat on saanud osakeseks kellegi kaugeleulatuvast äriplaanist.

Kummist tõlgendused

Et olla õiglane, tasub kindlasti uurida, millised on intellektuaalset omandit kaitsvate riikide moraalne pale. Ehk on tõesti tegemist millegi üldinimlikuga, millega peaks kaasa minema vaatamata BSA juhtumise eemaletõukavale näole.

Millal siis USA talub intellektuaalse omandi pätsamist? Sõjas kindlasti. Näiteks II maailmasõja lõpus pätsati Saksamaalt erioperatsiooniga terve Werner von Braun. Tühja sellest intellektuaalsest omandusest, raketitehnoloogia tuli varastada enne kui see langenuks konkurendi (Stalini) kätte. Luuretegevuses — vähimagi kahtluseta talub USA intellektuaalse omandiõiguse eiramist ka poliitilises ja tööstusspionaazhis. Näiteks prantslaste Thomson CSF-ilt löödi pealtkuulamissüsteemi Echelon abil üle suuremahuline radaritellimus ning sokutati see omamaa firmale.

Tõenäoliselt talub USA autoriõiguste rikkumist ka rahuajal. Olen kuulnud, et vast-iseiseisvunud Eesti sõjasadamast viidi saladuskatte minema vene materjalitehnoloogia tippsaavutus — eriliste keevisõmblustega batüskaaf.

Nagu näha, eetilise alge intellektuaalse omandi kaitsmisel on väga valikuline, sest USA arvestab omi rahvuslikke huve ega lase seadustel neist üle kasvada. Kas ka Eesti peaks omi rahvuslikke huve arvestades tegema mingeid järeleandmisi, eelkõige siis meile pealesunnituid autoriõiguse liiga punktuaalse täitmise osas?

Siin võib teha kaks olulist järeldust. Esiteks, USA peabki intellektuaalset omandit oma majanduse oluliseks alustalaks ning teiseks, USA (oma uusima kaitsedoktriini kohaselt) on valmis teadmiste levikut relva ja ähvardustega piirama. Võttes arvesse, et USA on maailma võimsaim riik, siis mis on selle tagajärg?

Taas kord üks aina kipub edasi, teised jäävad maha. Info ei levi, kasulik kogemus ei jõua selle vajajateni. USA seisukohalt on Uus Maailmakord kindlasti hea lahendus, kogu maailma arengu seisukohast paraku mitte. Kas me sellist maailma tahtsimegi?! Kui me autoriõigust sellises rollis aktsepteerime, siis areneb vaid üleriik USA, mitte aga maailm tervikuna.

Äärmusliku näitena meenub 2001. aasta antraksipaanika, kus ravimifirma Bayer ei suutnud vaktsiini suurtes kogustes toota. Näiteks Kanada otsustas Bayeri litsentsipoliitikat eirata ning asuda ise vaktsiini tootma. Bayeri taga seisvad võimsad finantsjõud torpedeerisid säärase katse juba eos. Et inimesed võivad surra, pole oluline. Oluline on, et Bayerile kuuluv intellektuaalne omand oleks kaitstud.

Meile suunatud relvatoru

Seega — ei ole väga vale, kui autoriõigust vaadelda majandusliku sunni-instrumendina. Relvana, mis on USA suurkorporatsioonide käes ning mille toru on suunatud võimalikele turgudele. Selle relva abil sunnitakse turge kaituma maksimaalselt kasumlikul moel.

Selle suve uudistest on jäänud kõrva, et iga hinna eest püütakse ühte patta panna P2P ja rahvusvahelist terrorismi (Jack Valente, „USA kroonijuveelid on pätsamisohus“). Otse loomulikult, kui terrorismile on hukkamõist saavutatud, siis oi kui kerge oleks P2P-ga võidelda seda terrorismiks tunnistades. Kannatab vaene üliõpilane, kelle eelarve niikunii ei kõlba originaalplaatide ostmiseks. Mida teeme? Kas paneme üliõpilase vangi?

Kuidas üldse peaksid „ohvrid“ reageerima nende poolt suunatud relvale?

Kui autoriõigus on relv, siis nii nagu igale teiselegi sinu poole pööratud torule muiste ja praegu: kartma, põgenema, vastu võitlema. Vaid loll pöörab teise põse ette ja palub end sinnagi lüüa.

Miks ohvrid siis vastu ei hakka?

Sest nad on eelnevalt seotud seoste ja lubaduste võrgustikuga, kus vastuhaku hind oleks VEELGI KÕRREM. Avalikult USA-le tunnistada, et meil autoriõigus ei kehti — mida see endaga kaasa tooks?

Oleme realistid

Me peaksime endile ausalt tunnistama, et sealt, kust me tulime, võiski inimeste hulka jõuda vaid mahajäämust kiiresti tagasi tehes. Me peaksime endile tunnistama, et autoriõiguse liiga jäik jälgimine oleks meie rahvusele kahjulik.

Seadust ja konventsiooni muidugi enam muuta ei saa. Mida saaks, oleks BSA tegevuse järsk piiramine, seda eriti koostöövormi osas (aitab riigiparaadi ekspuaterimisest!) ja FUD meetodite taluvuse osas (tehku positiivset propagandat, ärgu ähvardagu ega hirmutagu).

Kas on veel midagi päästa?

Tuleks tunnistada, et meile on müts pähe löödud. Riigisektori oletatav salakokkulepe BSA-ga on see, mis meie arusaamise ei mahu. See oli ehk vajalik üleminekuajal, et mitte saata maailmale „100% pirava rahva“ kujundit. Nüüdseks on see vajadus ära langenud. BSA-l ei ole enam seda konksu, mille otsas riigisektorit omatahtsi lohistada. Ka on trotslik eestlane sageli valmis pigem vaba tarkvara installeerima kui lõputult kellegi konksu otsas lohisema.

Seega on võimalikuks saanud mõtteviis, et autoriõigus ehk tegelikult ei olegi Eesti rahvuslikes huvides. Eesti väiksust arvestades on optimaalne mingi muu mudel. Hetkel autoriõiguse eest makstes peab igaüks arvestama, et enamik kogutud rahast viiakse riigist välja (loe: nõrgestab majandust, suurendab väliskaubanduse defitsiiti).

USA suhtes pahasti mõtlemiseks on muidki kaalutlusi — see riik on avalikult kuulutanud [USA kaitsedoktriin], et asub teisi (väetimaid) relvaga alla heitma. Preventiivselt, seejuures.

Eesti puhul oleks oma rahva osas aus, kui riik tunnistaks — ei, autoriõigus ei ole meile majanduslikult kasulik. Kui riik tunnistaks: jah, välispoliitilisi taustu arvestades me lihtsalt oleme sunnitud vägevamate diktaadile alluma. See seisukoht esiteks oleks aus, teiseks aga saadaks eraisikule selge signaali parima käitumisviisi kohta. Siis eraisik saaks kriitilistes olukordades otsustada oma südametunnistust ja Eesti tegelikke rahvuslikke huve arvesse võttes. Praegu ta sageli isegi ei tea, missugused need huvid on.

Eraisik peaks hoolega vaatama, kellele ta maksab. Kui selleks on välismaine (USA) kapital, siis peaks enne seitse korda mõtlema, kas ikka toetada jõudusid, mis relva ähvardusel sejärel tulevad viimastki võtma. Kindlasti peaks taunima välismaise kapitali poolt pealesurutavaid kunstlikke sõnakonstruksioone nagu „saamatajäänud kasum“ ning asendama selle väljendiga „realiseerumata jäänud äriplaan“.

Riik peaks senisest enam kaaluma, kas tuletiskuriteod ikka on prioriteet. Kas on politseil mõtet kulutada energiat teenimaks kasumit

välismaisele erafirmale, kui sealsamas kõrval on piisavalt vargusi, rööve ning vägistamisi. Kas on mõtet minna sobingule ebaeetilise FUD stiilis toimiva partneriga, kes tegutseb vaid oma kasumi huvides? Ehk on mõtet arendada kohalikku majandust ja mitte maksta välismaisele kasumikorrajale.

Riigil on külluses prioriteetsemaid eesmärke, sealhulgas tagada, et rahvas hästi elaks. Kui omade ja võõraste huvid on vastuolus, siis keda tuleks eelistada?

- [Uudised](#)
- [Turvalisus](#)